

Review- en pretestmethodieken

Heb je als feedbackvrager last van een tragische timing, stel je je op als schietschijf of baal je van de braakbalanalyse? In paragraaf 1.6 van ons boek *Spot-on schrijven* vragen we je te reflecteren op jouw ervaringen aan de hand van deze en andere reviewvalkuilen. De methodieken in deze tekst helpen je om meer resultaat uit je review te halen. Reviewen is een vak, geen erebaantje. Dus selecteer alleen reviewers die echt tijd vrijmaken om serieus naar je tekst te kijken en bereid zijn dat ook methodisch aan te pakken.

We behandelen hier drie methodieken om professioneel te reviewen. Eén methodiek – de plus-en-min-methode – kun je ook goed inzetten om je tekst te pretesten. Hiermee bedoelen we dat je jouw tekst na fase 5 voorlegt aan een deel van je doelgroep, als laatste check. In deel 2 van ons boek vind je aan het eind van elke fase ook nog een aantal praktische reviewtips.

1. Reviewen met de hoeden van De Bono

Wil je een tekst vanuit meerdere perspectieven laten reviewen? Gebruik dan de zes denkhoeden van Edward de Bono. We introduceerden de hoeden al in hoofdstuk 5 van het boek als creatieve techniek en doopten die daar tot de zespennentechniek. Hier zie je hoe je de denkhoeden kunt benutten in het reviewproces.

Zet als feedbackvrager de volgende drie stappen.

Stap 1: Kies reviewers die een goede afspiegeling van je doelgroep zijn

Vraag je reviewers zich zo goed mogelijk in te leven in de doelgroep van je tekst.

Stap 2: Geef je reviewers de resultaten van fase 1 van het schrijfproces

Hoe luidt de SBB-analyse van je doelgroep? Wat is de centrale vraag die je tekst moet beantwoorden? Welke doelen wil je met je tekst bereiken? Met welke randvoorwaarden moet je rekening houden? Geef afhankelijk van de tekstsoort ook andere relevante informatie over je schrijfp opdracht. Bij een tender kan het bijvoorbeeld slim zijn om ook je concurrentieanalyse en je tenderstrategie en de belangrijkste elementen uit de uitvraag mee te sturen.

Stap 3: Stuur je reviewers de tekst en vraag ze om hun bevindingen tijdens het reviewen te ordenen aan de hand van de zes hoeden

Elke hoed staat voor een andere denkstijl. Je instructie kan dan zijn:

- Scan de tekst in één minuut. Benoem vanuit de rode hoed welk gevoel de tekst en de vormgeving oproept. Wat stemt blij, bezorgd, bedroefd of boos? Noteer je eerste indruk in steekwoorden.
- Lees de tekst zorgvuldig en aandachtig door.
 - Noteer vanuit de witte denkhoed aan welke feitelijke informatie je eventueel twijfelt en waar je behoefte hebt aan beter verifieerbare informatie. Bijvoorbeeld: 'Bij de analyse van het probleem mis ik op welke bronnen jullie je baseren.'
 - Noteer vanuit de gele denkhoed de sterke punten van de tekst. Wat is een top drie of vijf van sterke punten? Wat moet de schrijver zeker behouden? Bijvoorbeeld: 'Het bouwplan is consistent en ontsluit de informatie heel goed. Fijn dat de inhoudsopgave al leest als een samenvatting.'
 - Noteer vanuit de zwarte denkhoed de zwakke punten én koppel aan elk punt meteen vanuit de groene denkhoed een concrete verbeteringsuggestie. Bijvoorbeeld: 'Ik mis in paragraaf 2.4 en 2.5 argumenten. Volgens mij kun je vanuit logos hier (...) opnemen en vanuit ethos (...).' Ander voorbeeld: 'Paragraaf 1.3 is ineens heel passief geschreven. Als je de wij- en u-stijl hier ook doortrekt, voorkom je stijlbreuk. Ik geef een herschrijving van de eerste alinea in een actieve stijl: (...).'
- Vraag de reviewers hun feedback schriftelijk aan je terug te geven. Orden vanuit de blauwe denkhoed de ontvangen feedback en kijk of je deze makkelijk kunt verwerken. Overweeg eventueel een bespreking te organiseren om tegenstrij-

dige of onduidelijke feedback met elkaar door te nemen en ideeën te genereren om zwakke plekken weg te werken. Zorg dat je voor deze bespreking vanuit de blauwe denkhoed een heldere agenda opstelt, zodat je het feedbackproces goed kunt doorlopen.

HOE VOER JE EEN REVIEWGESPREK MET DE HOEDEN VAN DE BONO?

Je kunt reviewers ook vragen om feedback op je tekst voor te bereiden en die mee te nemen naar een reviewbespreking. Geef ze vooraf zicht op het resultaat van fase 1 van je schrijfproces. Zo weten ze vanuit welke doelgroep, centrale vraag, doelen en randvoorwaarden ze je tekst moeten reviewen. Laat ze de feedback met de volgende vier vragen voorbereiden en vraag ze om de antwoorden mee te nemen naar de bespreking:

- Wat is je eerste indruk van de tekst? Welk gevoel krijg je als je de tekst scant?
- Wat zijn feitelijke onjuistheden in de tekst?
- Wat vind je sterke punten van de tekst?
- Wat vind je zwakke punten en hoe kan ik die wegwerken of verbeteren? Geef concrete suggesties.

De hoeden van De Bono vormen dan ook een mooie gespreksstructuur voor de mondelinge bespreking van de reviewresultaten. In afbeelding 1 zie je een opzet voor het gesprek.

Werk vanuit de denkhoe-den van De Bono	Acties in het reviewgesprek
	De <i>feedbackvrager</i> checkt of de resultaten van fase 1 nog vragen oproepen en beantwoordt eventuele vragen. Zo voorkom je onduidelijkheden over de centrale vraag van de tekst, de doelgroep, je tekstdoel(en) en de randvoorwaarden.
	De <i>feedbackgevers</i> benoemen na elkaar hun eerste indruk van de tekst. Welk gevoel roept de tekst op? Wat stemt blij, bezorgd, bedroefd of boos? De <i>feedbackvrager</i> zwijgt en mag alleen doorvragen als hij iets niet begrijpt. Pas op: ga niet in discussie.
	De <i>feedbackgevers</i> benoemen na elkaar eventuele feitelijke onjuistheden in de tekst. De <i>feedbackvrager</i> zwijgt en mag alleen doorvragen als hij iets niet begrijpt. Pas op: ga niet in discussie.
	De <i>feedbackgevers</i> benoemen na elkaar de sterke punten van de tekst. Wat moet zeker behouden blijven? Wat is de kracht van het document en wat zal de lezers aanspreken? De <i>feedbackvrager</i> bloest eventueel, maar zwijgt en mag alleen doorvragen als hij iets niet begrijpt. Pas op: ga niet in discussie.
	De <i>feedbackgevers</i> benoemen na elkaar de zwakke punten van de tekst en koppelen er telkens meteen een concrete verbetersuggestie aan. De <i>feedbackvrager</i> schrikt misschien even, maar zwijgt en mag alleen doorvragen als hij iets niet begrijpt. Pas op: ga niet in discussie.
	Nu alle feedback op tafel ligt, neemt de <i>feedbackvrager</i> de regie door samen te vatten wat de belangrijkste bevindingen zijn. Daarna bepaalt de <i>feedbackvrager</i> waarover verdere discussie nodig is en welke suggesties en voorbeelden gewenst zijn om na deze sessie gericht met de review aan de slag te gaan. Als het om belangrijke teksten gaat, werkt het soms beter om de gespreksleiding bij een aparte procesbegeleider te leggen. Die bewaakt of de <i>feedbackvrager</i> de juiste informatie krijgt om geïnspireerd met de tekst verder te kunnen.

Afbeelding 1 De zes denkhoeden van De Bono bieden een handvat om je reviewgesprek effectief te structureren

Het voordeel van deze aanpak? Je inventariseert vanuit de verschillende hoeden feedback, zonder dat je in discussie gaat. Feedbackvragers krijgen zo eerst een totaaloverzicht en voorkomen dat ze bij het eerste beste punt lang in debat gaan, terwijl dat punt achteraf minder relevant blijkt. Dat is ook de reden dat de feedbackvragers na de introductie eerst zwijgen en alleen mogen vragen als ze iets niet begrijpen.

Als je als feedbackvrager alle feedback als een spons hebt opgezogen, vat je samen wat je bruikbare feedback vindt die je kunt verwerken. Die terugkoppeling werkt stimulerend voor feedbackgevers. Daarna bepaal je waarover je met de feedbackgevers in discussie wilt om de overige feedback te wegen en/of te verrijken om met succes toe te passen in een volgende versie van de tekst.

2. Reviewen en pretesten met de plus-en-min-methode

Deze tweede methode kun je goed gebruiken als reviewmethode na fase 4 van ons vijfphasemodel, maar ook als pretest na fase 5. Bij een pretest onderzoek je bij leden van je doelgroep of een groep die representatief is voor de beoogde doelgroep waar ze een positieve leesbeleving hebben en waar ze een negatieve leesbeleving hebben. Zo krijg je zicht op welke passages nog om aanscherping vragen.

Zet je de plus-en-min-methode in als reviewmethode, dan kun je vooraf ook weer het beste de resultaten van fase 1 van je schrijfproces delen met de reviewers. Kies je deze methode als pretest, dan ben je vooraf minder expliciet over de resultaten van fase 1 om je pretesters zo min mogelijk te sturen.

Hoe werkt deze methodiek?

- Verdeel de tekst in onderdelen; de zogenaamde contenteenheden. Bij een brief zijn dat bijvoorbeeld de alinea's en bij een rapport de paragrafen.
- Vraag de reviewers de tekst te lezen zoals ze dat normaal ook zouden doen. Laat ze wel tijdens het lezen per contenteenheid maximaal drie plussen en drie minnen aangeven. De plus duidt op een positieve leeservaring. De min op een negatieve leeservaring.
- Laat de reviewers per min of plus in maximaal drie kernwoorden een toelichting geven. Bijvoorbeeld:
 - Snap voorbeeld niet
 - + Heldere argumentatie
 - Liever in tabelvorm
 - Voordeel ontbreekt
 - + Lekker actief geformuleerd
- Kijk per contenteenheid wat de belangrijkste plussen zijn en welke minnen door meerdere reviewers genoemd worden. Verbeter je tekst op basis van de frequentie van bepaalde opmerkingen. Pas op dat je de sterke punten niet per ongeluk ook wegwerkt.

Combineer deze methode eventueel met gerichte vragen aan de reviewers, nadat zij de plussen en minnen met toelichting plaatsten. Je kunt dan de twijfels die je als schrijver had voorleggen. Bijvoorbeeld:

- Wat vind je van de voorbeelden in 3.4? Zijn die herkenbaar?
- Heb je eventueel voorbeelden uit jouw praktijk die sterker zijn?
- Hoe kunnen we in het slot de lezers nog meer tot actie aanzetten?

Door deze vragen pas naderhand te stellen kun je zien of reviewers zelf zonder jouw vragen al een positieve of negatieve leesbeleving hadden.

Wat zijn de voordelen van deze methodiek? Je krijgt relatief snel en goed zicht op de leeservaring van je doelgroep. Je laat de tekst zo veel mogelijk onder normale omstandigheden lezen. Doordat de reviewers bij een plus of min maar drie woorden mogen noteren, blijven ze goed in de reviewrol. Als ze al hele verbetersuggesties zouden aanleveren, gaan ze uit de reviewrol en nemen ze plaats op de schrijversstoel.

De plus-en-min-methode kun je ook gebruiken om twee varianten van een tekst te laten reviewen, om te ontdekken welke variant beter scoort.

3. Reviewen met track changes

Met deze derde methode heb je ongetwijfeld ervaring. Je kunt reviewers vragen om je concepttekst of geredigeerde tekst te lezen en dan op twee niveaus feedback te geven.

- Vraag reviewers wijzigingen door te voeren in je tekst met de functie die wijzigingen automatisch bijhoudt. Je kunt dan zelf snel wijzigingen accepteren of afwijzen. Overweeg gericht aan te geven welke soort wijzigingen iemand in je tekst mag doorvoeren. Bijvoorbeeld alleen stijlwijzigingen die geen inhoudelijke betekenisverandering veroorzaken. Kies je hiervoor? Zorg dan wel dat de reviewers goed weten wat de gewenste schrijfstijl is en dat ze rekening houden met je tekstontwerp uit fase 2. Alle overige wijzigingen geven reviewers dan met de volgende functie door.
- Vraag de reviewers met de functie *opmerkingen invoegen* reflecties in je tekst op te nemen. Overweeg ook nu gericht aan te geven welke opmerkingen je wenst. Wil je weten wat de reviewer sterke en zwakke tekstonderdelen vindt en ook waarom? Wil je dat de reviewer concrete suggesties geeft om passages die onduidelijk, onvolledig of onjuist zijn te verbeteren? Wil je reviewers ook ruimte bieden om per tekstonderdeel concrete suggesties aan te dragen voor de schrijfstijl en/of vormgeving?

Hoe beter jij de reviewers brieft, hoe groter de kans op succes. Deel ook bij deze methodiek vooraf de resultaten van fase 1 van je schrijfproces, zodat de reviewer snapt welk tekstdoel je bij welke doelgroep wilt realiseren en wat de randvoorwaarden zijn waaraan jij je moet houden. Wees helder waarop je feedback wenst. Is dat op de geselecteerde inhoud of op de dimensies van fase 4 van ons vijffasemodel: scanbaar en gestructureerd, overtuigend en doortastend, persoonlijk en verbindend, creatief en boeiend, concreet en begrijpelijk? Wil je ook feedback op correct taalgebruik en vormgeving? Kortom: zorg als feedbackvrager voor helder verwachtingsmanagement.

Het voordeel van deze methode is dat reviewers in jouw tekst werken en zo snel een terugkoppeling geven. Als feedbackvrager zie je direct welke redactievoorstellen je kunt overnemen of weigeren. Je ziet duidelijk op welke plekken in je tekst reviewers nog aanscherpingen voorstellen.

Wat zijn de nadelen? Soms krijg je zoveel aanpassingen en opmerkingen, dat je door de bomen het bos niet meer ziet. Soms gaat de reviewer zo op de schrijversstoel zitten, dat je tekst onbedoeld een volledige verbouwing ondergaat. Kortom: stuur goed op waarop je feedback wilt en hoe je de feedback wenst te ontvangen.

Laat je meerdere reviewers jouw tekst redigeren, bedenk dan vooraf of je iedereen in hetzelfde document wilt laten werken. Een voordeel is dat mensen op elkaars opmerkingen gaan reageren en je ziet wat per tekstonderdeel verschillende meningen zijn. Dat kan ook een nadeel zijn, omdat reviewers dan vooral reageren op feedback van anderen en minder aangeven wat ze zelf als leeservaring hebben. Dat kan ruis veroorzaken in de review. Wil je dat voorkomen? Laat ieder dan in een apart bestand van je tekst feedback geven. De meeste tekstverwerkingsprogramma's hebben functies om opmerkingen uit verschillende losse bestanden samen te voegen in één bestand.

Mocht je een keer enorm balen van de reviewresultaten, denk dan aan J.K. Rowlings eerste boek: *Harry Potter and the Philosopher's Stone*. Het is eerst door twaalf uitgevers afgewezen voor het bij de dochter van een uitgever bij Bloomsbury Publishing belandde en zij haar vader smeekte dit boek uit te geven. De rest is 'history'. Kijk dus goed of je de juiste reviewers te pakken hebt!